

VALÅRET 1960

DET ÄR EN ren banalitet att säga att de politiska avgörandena under år 1960 kan få betydelse för ganska lång tid framöver. Liksom 1948 tycker man sig på borgerligt håll se ett regimskifte inom räckhåll. Men jämförelsen är också ominös: med 1948 års erfarenheter bakom sig är man betydligt mindre tvärsäker än man var den gången. Också vill det förefalla som om den socialdemokratiska ledningen å sin sida nästan utgår från att 1948 års erfarenheter skall upprepas, så att det socialdemokratiska regeringsinnehavet än en gång räddas, om också med mycket knapp marginal.

Som bekant har socialdemokraterna i Sverige innehaft regeringsmakten i stort sett oavbrutet sedan hösten 1932. Under de första fyra åren befann de sig i minoritetsställning, lyckades få igenom sina huvudförslag med bondeförbundets hjälp men fick finna sig i nederlag på åtskilliga punkter. När regeringen Per Albin Hansson 1936 vägrade att gå ens så långt som bondeförbundet och folkpartiet begärde i försvarsfrågan var det slut med stödet från borgerligt håll, och regeringen kunde icke göra mera än genom en skicklig manöver mas-

sera den verkliga orsaken till sin avgång. Därpå följde det kuriösa mellanspel som brukar kallas »sommarregeringen», och därefter kom för första gången sedan 1920 en verklig majoritetsregering, den första koalitionen mellan socialdemokrater och bondeförbundare. Under hela denna tid fram till hösten 1939 kännetecknades den socialdemokratiska regeringskonsten av strävan att bygga ut den tidigare uppenbart otillräckliga socialpolitiken och att för detta ändamål vinna största möjliga stöd även från partier som principiellt stod i opposition.

Samlingsregeringen, som bildades efter Finlands-krigets utbrott hösten 1939, var en ursprungligen icke avsedd konsekvens av kriget i världen och uppbars icke ens vid tillkomsten av någon riktig entusiasm från socialdemokratisk sida. Å andra sidan underlättades både regeringsbildningen och samarbetet inom regeringen av det sätt på vilket politiken under den närmast föregående tiden varit utformad. Skillnaden var i många hänseenden mest formell: även i samlingsregeringen rörde det sig om klar socialdemokratisk ledning av politiken.

Vid krigets slut upplöstes sam-

lingsregeringen mest därför att socialdemokratiens tredje generation var alltför otålig för att fortsätta på den gamla vägen. Nu skulle man verkligen föra socialistisk politik. »Skördetiden» var inne. I själva verket blev det icke så stora skillnader den gången heller. Socialdemokratien gynnades på ett helt oväntat sätt av efterkrigsårens högkonjunktur, raka motsatsen till vad Myrdal och andra socialistiska ekonomer hade förutspått. Å andra sidan var det i det läget svårare än beräknat att vinna gehör för mera radikala åtgärder.

Varför misslyckades oppositionens attacker 1948? Skälen var antagligen många. Ett av dem var helt enkelt att utvecklingen under de tre efterkrigsåren varit så gynnsam att den sittande regeringen automatiskt förvärvat en betydande popularitet. Samtidigt hade inkomstutjämnningen ännu icke fortskridit längre än att man med en viss rätt kunde tala om sociala problem, och levnadsstandarden var för betydande grupper långt ifrån tillfredsställande. Eftersom regeringen undvikit allvarligare äventyr, kunde den både peka tillbaka på framgångar och peka framåt på problem, som lämpade sig att lösa under dess ledning. Det blev icke något regimskifte, utan tvärtom tio års fortsättning. Koalitionsperioden 1951-57 skiljde sig icke nämnvärt från vad som legat före och efter. Åtskilliga problem löstes alltjämt under allmän samverkan,

och man hade ofta svårt att finna några riktiga stridsämnen. Delvis av den anledningen var det väl också som regeringens grepp över det politiska arbetet slappnade och dess verksamhet antog en allt mindre planmässig karaktär. Så kom den stora pensionsstriden, framdriven mot många ledande socialdemokraters avrådande men likväl krönt med framgång ur valpolitisk synpunkt. Åtskilligt tyder på att detta var statsminister Erlanders personliga framgång, och uppenbart är att den kraftigt ökade hans auktoritet i de egna leden.

Vad man däremot icke vet är om framgången var knuten enbart till pensionsfrågan och alltså att beteckna som tillfällig eller om den verkligen gav socialdemokratien nytt liv. I själva verket hade den ju mycket måttliga proportioner. Icke ens socialdemokrater och kommunister tillsammans förvärvade majoriteten i valmanskåren. Deras gemensamma majoritet i andra kammaren beror på lotten eller talmansvalet, och någon självständig socialdemokratisk majoritet är det icke tal om. Hur det blir med den saken 1960 är omöjligt att förutse. I varje fall är nog alla överens om att en fortsättning på det *nuvarande* tillståndet icke i och för sig är särskilt eftersträvävärt.

Att man i Sverige, liksom sedan länge i England, även bland de breda lagren börjat tillmäta själva regeringsfrågan en växande bety-

delse beror naturligtvis på regeringens ökade inflytande över riksdagen. Detta är en allmän internationell företeelse, som snarast kom något senare till Sverige än till andra motsvarande länder. Man väljer numera regering, även om valet formellt avser riksdagsmän. Men detta system förutsätter i grunden periodiskt återkommande skiften vid makten. En majoritetsparlamentarism, som tar den formen att samma parti med knapp övervikt bevarar makten över landets styrelse årtionde efter årtionde är icke sunt. Den äventyrar allmänhetens intresse för politiken och dess känsla av att de politiska avgörandena har reell betydelse. Den frestar politikerna att — liksom i omsvoteringsarna i höstas — hänge sig åt en falsk dramatisering, som saknar underlag i verkligheten och efter hand genomskådas av allmänheten. Den skapar jordmån för antiparlamentariska rörelser, vare sig kommunistiska eller andra: om systemet icke erbjuder verkliga möjligheter till alternativ och regimskifte söker de missnöjda tillfredsställelse genom att inrikta sig på att slå hela systemet över ända.

Ett alternativ är naturligtvis samlingsregering. Alla tecken tyder på att folkflertalet, om dess åsikter nu skulle spela någon roll, bestämt skulle önska en sådan lösning. Man tycker fortfarande icke att motsättningarna mellan våra politiska partier är större än att dessa skulle kunna arbeta gemen-

samt för att förverkliga allt varom de är överens och allvarligt inriktade på att vidga ramen för enigheten i stället för att förstora sina inbördes motsättningar. Just nu är emellertid motståndet mot samlingsregeringstanken på socialdemokratiskt håll så starkt, att det är svårt att tro att folkflertalet i den delen kan få sin vilja fram.

Går valet i socialdemokratisk riktning är det självklart att detta innebär ett nytt mandat för den sittande regeringen. Hur blir det i motsatt fall? Det är en offentlig hemlighet att statsministern och vissa av hans kolleger fäster så stor vikt vid själva regeringsinnehavet att de är beredda att även efter ett valnederlag gå mycket långt för att deras parti skall slippa lämna kanslihuset. De menar, att möjligheterna att ta initiativ till utredningar och förslag och att ha utspelet vid olika förhandlingar, ej minst med de stora organisationerna, har ett värde som övergår nästan alla andra hänsyn. Å andra sidan finns det också inom socialdemokratins representanter för den motsatta uppfattningen, att partiet behöver en tid i opposition för att konsolidera sig och göra sig av med en del föråldrat eller värdelöst gods både när det gäller personer och när det gäller program. Avvägningen mellan dessa två grupper på socialdemokratiskt håll beror naturligtvis också av valutgångens karaktär: ju mindre en eventuell tillbakagång skulle bli, desto större

möjligheter har statsministern att vinna gehör för sin uppfattning.

Naturligtvis aktualiseras i så fall, och även efter en måttlig socialdemokratisk valframgång — eftersom det nuvarande tillståndet är otillfredsställande för alla parter — frågan om socialdemokratien igen skall söka ett borgerligt stödparti. Stödet behöver icke ta formen av öppen regeringssamverkan men kan innebära underhandslöften om nödvändigt antal röster vid viktiga voteringar. Väljarna har rätt att kräva att alla borgerliga partier *före* tredje söndagen i september klart redovisar sin ståndpunkt i detta avseende. Står något av dem och väntar på tillfälle att på lämpligt sätt associera sig med socialdemokraterna?

Det motsatta alternativet, en borgerlig regering, har under senare tid (även i denna tidskrift) diskuterats så pass ivrigt att ytterligare kommentarer här är överflödiga. Det synes uppenbart att en borgerlig riksdagsmajoritet skulle kunna få uttryck i en borgerlig regering, vad man än på socialdemokratiskt håll säger om den saken. Men å andra sidan är björnen ännu icke skjuten. Änå finns det skäl att med utgångspunkt från 1948 års erfarenheter varna för att sälja skinnet alltför tidigt.

När det gäller de sakliga stridsfrågorna är läget minst sagt förvirrande. Icke ens statsverksoppositionen ger någon upplysning om vad regeringen har för avsikt

att gå till val på. »Femton statsråd söker ett regeringsprogram» förefaller ännu så länge vara det uttryck som bäst karakteriserar läget.

Likväl är det troligt att denna gång liksom ända sedan första världskrigets slut de ekonomiska problemen kommer att stå i centrum. Konjunkturomsvängningen i världen har gjort slut på de begynnande arbetslöshetstendenserna också i Sverige. Å andra sidan tyder åtskilligt på att konjunkturen i vårt land är betydligt mindre stabil än i andra europeiska länder. Underlaget för vårt välstånd utgörs på ett helt annat sätt än förr av exporten, och det är för tidigt att yttra sig i frågan om den svenska exportnäringen fortsättningsvis blir i stånd att hålla sin kostnadsnivå tillräckligt låg för att bevara och utvidga sina marknader. I motsatt fall kan det snabbt nog gå utför. Under sådana omständigheter kan självfallet ingen »skördetidspolitik» komma i fråga. Tvärtom torde väl den borgerliga oppositionen åter igen aktualisera spørsmålet huruvida den belastning på produktion och distribution, som tjänstepensioneringen, omsättningskatten och andra skattehördor utgör, kan få fortsätta. Av allt att döma måste detta bli en huvudpunkt i valdebatten, även om sådana spørsmål som medbestämmanderätt för de anställda i företagen, socialpolitisk »upprustning» eller »nedrustning» osv. från so-

cialdemokratiskt håll drivs fram med större styrka.

Utanför det ekonomiska området finns det knappast något frågekomplex som kan väntas väcka tillräckligt intresse för att skjuta de ekonomiska frågorna åt sidan. En valstrid på försvarsfrågan vill nog ingen ha, även om försvarsvänligheten på socialdemokratiskt håll mattats och 1958 års treårsplan löper ut på sommaren 1961. Lika litet tycks någon önska föra ut författningsfrågorna i valstriden. Författningsutredningen lär icke bli klar under 1960 heller, detta delvis just därför att man vill undvika att dess förslag föras ut i valdebatten. Höstens utrikespolitiska diskussion var naturligtvis resultatet av socialdemokratiska valspekulationer, men den torde vara mera användbar för regeringen i buskagitationen än i det öppna meningsutbytet. För övrigt är det tvivelaktigt om det utrikespolitiska intresset i vårt land ännu vuxit tillräckligt mycket för att

man skulle kunna föra en valstrid på utrikespolitiska frågor. Vad slutligen beträffar skolfrågorna är det av allt att döma alltför komplicerade och tekniskt beskaffade för att lämpa sig för den enklare agitationen.

I varje fall är det klart att diskussionen kommer att bli häftig. Just frånvaron av ett klart regeringsprogram verkar säkert i den riktningen: vad som brister i idealbildning får ersättas genom invektiv. Attacken mot högerledaren i fråga om FN-delegationens sammansättning är förmodligen betecknande för vad man har att vänta sig under den närmaste tiden. Många torde före den 18 september komma att säga ett och annat som de sedermera får ångra, och regeringens diskussionsmetoder tyder redan nu på att ett av dess huvudsyften är att irritera motståndarnas nerver och söka få dem att tappa huvudet. Och nervositet är vad svenska folket minst av allt önskar av sina ledare.